

آموزه های تربیتی از سیره فاطمه (س) در تربیت فرزندان

فاطمه بامری^۱

چکیده

تربیت فرزند یکی از موضوعات حیاتی در دین اسلام است که به طور مستقیم بر سعادت دنیوی و اخروی انسان تأثیر می‌گذارد. تربیت اسلامی از اصول مشخصی پیروی می‌کند و برای بهره‌گیری مؤثر از این اصول، باید از سنت‌ها و روش‌های شخصیت‌های مذهبی، از جمله حضرت فاطمه (سلام الله علیها) الهام گرفت. این امر مانع از آن می‌شود که مادران و مربیان تربیتی تحت تأثیر فرهنگ غربی نادرست قرار گیرند یا از افراد فاقد صلاحیت در تربیت فرزندان تقلید کنند. هدف اصلی از نگارش این مقاله، بررسی و تبیین جامع آموزه‌های تربیتی برگرفته از سیره فاطمی (س) در تربیت فرزندان، و ارائه راهکارهای عملی برای بهره‌گیری از این آموزه‌ها در تربیت نسل آینده است. از این رو هدف از نگارش این مقاله تکریم آموزه های تربیتی از سیره فاطمه (س) در تربیت فرزندان است که به روش توصیفی - تحلیلی جمع آوری شده است. در آموزه های تربیتی اخلاقی همچون تکریم شخصیت فرزند، رعایت عدالت و الگو دهی به فرزندان و آموزه های تربیتی رفتاری مانند انتخاب نام نیکو، لقمه حلال و کنترل و مراقبت فرزندان و آموزه های تربیتی اعتقادی مانند آموزش معارف الهی و پرورش روحیه عبادت در آنهاست.

کلید واژه ها: آموزه، تربیت، سیره حضرت فاطمه (سلام الله علیها).

^۱ - طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمیه (س) پاکدشت.

مقدمه

تربیت، یک فرایند عمیق و چندبعدی است که در پی شکوفایی استعدادهای نهفته در وجود انسان و هدایت او به سوی کمال و شکوفایی است. این مسیر، بسیار فراتر از محدوده آموزش و پرورش رسمی است و دربرگیرنده مجموعه‌ای از اصول، روش‌ها و راهبردهایی است که با هدف شکل‌دهی به شخصیت، رفتار و باورهای فرد، به کار گرفته می‌شوند. اصول تربیتی، ریشه در ارزش‌های فرهنگی، دینی و اخلاقی هر جامعه دارند و راهبردهای تربیتی، ابزارهایی هستند که برای تحقق این اصول در عمل به کار می‌روند. در این میان، آموزه‌های تربیتی اولیای دین، به‌ویژه سیره نورانی حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها)، به عنوان یک الگو و سرمشق جامع و بی‌نظیر، نقش بسزایی در تربیت نسل‌های آینده ایفا می‌کند. بیان مسئله: در دنیای کنونی، با وجود الگوهای متعدد، نیاز به بازگشت به الگوهای اصیل اسلامی در تربیت فرزندان احساس می‌شود. تربیت کودک یکی از مهم‌ترین مسائل در دین اسلام است و تأثیر بسزایی در سعادت دنیوی و اخروی انسان دارد. متأسفانه، برخی مربیان با الگوگیری نادرست از فرهنگ غرب به تربیت فرزندان خود می‌پردازند و از سیره افراد فاقد صلاحیت تبعیت می‌کنند.

تحقیقات متعددی در این زمینه انجام شده است که هر یک به بخشی از این دریای بیکران پرداخته‌اند. از جمله می‌توان به کتاب "تربیت فرزند از دیدگاه حضرت زهرا (س)" نوشته علی کریمی و عیسی سالکی (۱۳۹۷) اشاره کرد که به اصول تربیت فرزند در سیره حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) می‌پردازد و تلاش دارد تا زوایایی از این سیره را روشن سازد. با وجود این تلاش‌ها، همانطور که ملاحظه می‌شود، در آثار موجود به آموزه‌های تربیتی از سیره حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) در تربیت فرزندان به نحو جامع و همه‌جانبه پرداخت نشده است.

با توجه به چالش‌های تربیت فرزند در عصر حاضر و تأثیر الگوهای نامناسب، تبیین آموزه‌های تربیتی حضرت زهرا (س) و ارائه راهکارهای عملی مبتنی بر آن، ضروری است. مادران باید از سیره و روش بزرگان و اولیای دین از جمله سیره حضرت زهرا (س) بهره‌برده و از الگوگیری نادرست از فرهنگ غرب بپرهیزند. سؤال اصلی این پژوهش این است که آموزه‌های تربیتی حضرت فاطمه زهرا (س) در تربیت فرزندان چه بوده است و چگونه می‌توان از آن در تربیت نسل امروز بهره‌برد؟ هدف این مقاله، بررسی و تبیین آموزه‌های تربیتی سیره فاطمی (س) و ارائه راهکارهای عملی برای تربیت نسل آینده است. این پژوهش در تلاش است تا با کاوش در ابعاد مختلف سیره تربیتی حضرت زهرا (س)، راهی روشن و عملی برای تربیت نسلی پویا، آگاه، مسئولیت‌پذیر، و متعهد به ارزش‌های اسلامی و انسانی ارائه دهد.

۱- مفهوم شناسی

در این بخش به مهمترین مفاهیم پرداخته می شود.

۱-۱- تربیت: یکی از مفاهیم کلیدی این تحقیق تربیت می باشد؛ تربیت از باب تفعیل است و در لغت نامه های عربی از سه ریشه مشتق شده باشد: ۱-ربو یا ربی: به معنی رشد و نمو^۱. ۲-ربا: به معنی اشراف داشتن، محافظت، مراقبت. ۳-ربب: به معنی اصلاح، سرپرستی، مربی، مدبر. تربیت در لغت های فارسی به معنای پروردن، مآخوذ از تربیه به معنی پروراندن، با ادب، با دانش، تهذیب کسی می باشد^۲. برخی دیگر فرموده اند: به معنی پرورش دادن، ادب و اخلاق به کسی دادن^۳.
تربیت در اصطلاح: در مورد تعریف اصطلاحی تربیت گفته اند: تربیت: پرورش در جهت رشد و کمال. تربیت انسان: بعثت پیامبران، نزول کتابهای آسمانی و تشریع شرایع و تکالیف، همه در راستای تربیت انسان و هدایت او به صراط مستقیم عبودیت و نیل به هدف والای خلقت است؛ یعنی معرفت خداوند متعال و تخلّق به فضائل انسانی و دوری جستن از رذائل و خوی حیوانی است؛ چنان که آیات و روایات متعددی بر این حقیقت تأکید دارند و اصولاً فلسفه تشکیل حکومت دینی و نصب کارگزاران شایسته و صالح در رأس امور، تشریع فرائضی همچون امر به معروف و نهی از منکر و اهتمام دین به تعلیم و تعلّم، همان تربیت انسان به تربیت الهی و نیل او به قلّه بلند معرفت و عبودیت است^۴.
با توجه به موارد فوق می توان گفت: تربیت یعنی پرورش و هدایت شخص در جهت رشد و کمال با کسب اخلاق، تهذیب و علم و ادب می باشد.

۱-۲- سیره: سیره در زبان عربی از ماده سیر یعنی حرکت رفتن و و همچنین نوع راه رفتن است سیر بر وزن فعل است و در زبان عربی دلالت بر نوع می کند. اسیر را به معنای حالتی دانستند که انسان و غیر انسان بر آن حالت باشد^۵ و نیز گفته شده سیر از کلمه سیر به معنای روش و رفتار و سنت و طریقت و هیئت می باشد^۶.

۱. فراهیدی، العین، ج ۸، ص ۲۸۳.

۲. دهخدا، لغت نامه، ج ۴، ص ۵۷۷۶.

۳. عمید، فرهنگ عمید، ص ۳۸۶.

۴. هاشمی شاهرودی، فرهنگ فقه، ج ۲، ص ۴۳۷.

۵. راغب اصفهانی، المفردات، ج ۶، ص ۳۹۹.

۶. طریحی، مجمع الدین، ج ۳، ص ۳۴۰.

سیره در زبان عربی از ماده سیر است یعنی حرکت، رفتن، راه رفتن؛ سیر یعنی نوع راه رفتن، سیر یعنی رفتن، رفتار، ولی سیره یعنی نوع و سبک رفتار آنچه مهم است شناخت سبک و رفتار پیغمبر است.^۱ بعضی نیز مراد از سیره را قول و فعل معصومان دانستند.^۲

سیره در اصطلاح، یعنی استمرار روش و شیوه مستمر عملی در میان مردم بر انجام کاری و یا ترک عملی. و اگر مراد از مردم (ناس) همه عقلا باشد، این سیره را سیره عقلا و اگر همه مسلمین یا پیروان مذهب و یا گروهی خاص از مسلمانان باشد آن را سیره متشرعه می‌نامند.^۳

۲- اصول و شیوه های تربیت فرزندان در سیره فاطمه (س)

مهمترین آموزه های تربیتی اخلاقی از سیره فاطمه(س) در تربیت فرزندان عبارتند از:

۲-۱- تکریم شخصیت فرزند؛ احترام به فرزند سبب رشد شخصیت او خواهد شد زیرا فرزند آن با توجه به ظرافت روحی، به حفظ کرامت نفس علاقه داشته و از مورد احترام قرار گرفتن لذت می‌برد. احترام به فرزند سبب حفظ کرامت نفس و تقویت تربیت آنها می‌شود و خواسته درونی احترام برای فرزند تامین خواهد شد. هنگامی که نیاز درونی مورد احترام قرار گرفتن در فرزند ارضا شود، فرزند شخیصت می‌یابد و شخصیتش رشد خواهد کرد و در آینده فردی مؤدبی می‌شود.

در روایت آمده است: «روزی رسول خدا وارد خانه حضرت زهرا سلام الله علیها شد و فرمود دخترم امروز پدرت مهمان ات شده است. حضرت فاطمه عرض کرد که پدرم فرزندانم از من درخواست طعام داشتند اما من قادر به تهیه طعام برای فرزندانم نبودم. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پس از ورود به خانه دخترش دستانش را برای دعا بلند کرد و پس از گذشت زمانی کوتاه جبرئیل نازل شد و فرمود: «خداوند مرا مامور کرده تا هر آنچه از میوه های بهشتی میل دارید از من بطلبید». پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم این پیغام را به اهل بیت منتقل کرد. در این هنگام امام حسین (علیه السلام) فرمود اگر پدر و مادر اجازه دهند من میوه بهشتی را انتخاب می‌کنم. همه گفتند که هر آنچه که انتخاب کنی قبول داریم. امام حسین (علیه السلام) خرمای بهشتی را انتخاب کرد. و سبیدی بلورین از خرما غیر فصل که با ابریشمی سبز پوشانده شده بود برای آنها از جانب خداوند متعال فرستاده شد.^۴

با توجه به مطالب مذکور احترام به فرزند در سیره اهل بیت مشهود است که همه به نظر امام حسین (علیه السلام) احترام گذاشته اند. لذا برای آنکه بتوان فرزندان با شخصیت والا تربیت کرد که

۱. مطهری، سیری در سیره نبوی، ص ۴۷.

۲. حسین زاده، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت، ص ۱۰.

۳. طباطبایی حکیم، الاصول العامة للفقهاء المقارن، ص ۱۹۹.

۴. حرعالمی، وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۱۳۵۶.

بتوانند در تربیت اخلاقی آنها مؤثر باشند، احترام به فرزند باید رعایت شود و این آموزه تربیتی فراموش نشود.

والدین باید در حضور دیگران به فرزندان خود احترام بگذارند و از کارهای آنها تعریف و فرزندان را تشویق کنند. والدین در این امر باید سیره و روش ائمه اطهار را الگوی کار خود قرار دهند. همانطور در سیره حضرت زهرا سلام الله علیها نیز احترام به فرزند و رشد شخصیت فرزندان مشهود است به طوری که توانسته اند فرزندان خود را به نحوی تربیت کنند که هر کدام در تغییر تاریخ نقش مهمی را ایفا نمودند.^۱

بنابراین اگر والدین این آموزه تربیتی را نادیده بگیرند و به فرزندان خود احترام نگذارند و آنها را تحقیر کنند، فرزندان ترسو تربیت می کنند که در آینده به دلیل داشتن ترس قادر به انجام کارهای بزرگ نیستند و تربیت آنها دچار مشکل می شود.

۲-۲- رعایت عدالت در میان فرزندان؛ عدالت خواهی در انسان ریشه فکری دارد و خداوند

توجه و محبت عادلانه را در درون والدین نهاد است تا از این طریق موجبات خیر و سعادت فراهم شود. اجرای عدالت در میان فرزندان از جمله حقوقی است، که پدر و مادر بر عهده دارد. فرزند آن انتظار دارند مادر در محیط زندگی با عدالت برخورد کرده و از هرگونه تبعیض و بی عدالتی اجتناب نمایند چرا که فطرت پاک فرزندان و لطافت تب و حساسیت روح آنها اقتضا دارد که والدین و دیگر اعضای خانواده رفتاری دور از هرگونه تبعیض نسبت به آنها داشته باشد از آنجا که فرزند آن دارای روحیه حساس و لطیف هستند هرگونه رفتار و گفتار پدر و مادر در آنها تاثیر می گذارد و به ویژه تبعیض و بی عدالتی آثار زیانباری در روحیه و شخصیت وی دارد.

در روایت آمده است: «روزی امام حسن علیه السلام نزد پیامبر آمد و اظهار تشنگی کردند و از ایشان درخواست آب نمود رسول خدا بی درنگ ظرفی برداشت از گوسفند هایی که داخل منزل بود مقدار شیر دوشیده و به امام حسن (علیه السلام) داد. در این هنگام امام حسین علیه السلام خواست تا ظرف شیر را از برادرش بگیرد ولی پیامبر به حمایت از امام حسن علیه السلام مانع گرفتن ظرف شد. حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها که شاهد این ماجرا بود به پیامبر گفت گویا حسن (علیه السلام) برای شما از حسین (علیه السلام) عزیز تر است. پیامبر فرمود: هر دو برایم عزیز هستند و محبوب ولی چون اول امام حسن (علیه السلام) درخواست آب کرده او را مقدم داشتم».^۲

با توجه به مطالب مذکور سخنان حضرت فاطمه (سلام الله علیها) به رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نشانه احترام ایشان و در عدالت و عدم تبعیض میان فرزند آن قابل تامل است. ایشان به قدری به

۱. خاتمی، سیره فاطمه (سلام الله علیها)، ص ۱۳۶.

۲. مجلسی، بحار الانوار، ج ۸، ص ۷۹۰.

عبادت، الگویی است که والدین باید در زندگی خود پیاده کنند تا فرزندان‌شان در آینده تأثیرگذار باشند.

۵- پیامدهای آسیب‌شناختی عدم توجه به آموزه‌های تربیتی فاطمی (س)

عدم توجه به آموزه‌های تربیتی حضرت زهرا (س) که ریشه در اصول اسلامی دارد، می‌تواند پیامدهای منفی و گسترده‌ای بر فرد، خانواده و جامعه داشته باشد. این پیامدها در ابعاد مختلف اخلاقی، رفتاری، اعتقادی و اجتماعی قابل بررسی هستند.

۱-۵- پیامدهای فردی

۱-۱-۵- ضعف شخصیت؛ عدم تکریم شخصیت فرزند، تحقیر و بی‌احترامی به او، می‌تواند منجر به شکل‌گیری شخصیتی ضعیف و متزلزل شود. این افراد در بزرگسالی اعتماد به نفس کافی برای تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی ندارند و در مواجهه با چالش‌ها، به سرعت تسلیم می‌شوند.

۲-۱-۵- ترس و اضطراب؛ والدینی که به فرزندان خود احترام نمی‌گذارند و آن‌ها را تحقیر می‌کنند، فرزندان ترسو تربیت می‌کنند که در آینده به دلیل داشتن ترس، قادر به انجام کارهای بزرگ نیستند.

۳-۱-۵- اختلالات روانی؛ تبعیض و بی‌عدالتی در میان فرزندان، می‌تواند باعث ایجاد حسادت، کینه و نفرت در آن‌ها شود. این احساسات منفی در درازمدت می‌توانند منجر به بروز اختلالات روانی مانند افسردگی، اضطراب و وسواس شوند.

۴-۱-۵- عدم شکل‌گیری هویت؛ عدم آموزش معارف الهی به فرزندان، می‌تواند منجر به عدم شکل‌گیری هویت دینی و ملی در آن‌ها شود. این افراد در معرض خطر انحرافات فکری و اعتقادی قرار می‌گیرند و ممکن است به گروه‌های منحرف جذب شوند.

۵-۱-۵- افت تحصیلی؛ بی‌توجهی به تغذیه سالم و حلال فرزندان، می‌تواند منجر به ضعف جسمانی و افت تحصیلی آن‌ها شود. غذاهای ناسالم و حرام، علاوه بر آسیب‌های جسمی، می‌توانند بر روح و روان فرزندان نیز تأثیر منفی بگذارند و مانع از رشد استعدادهای آن‌ها شوند.

۶-۱-۵- بی‌مسئولیتی؛ غفلت و بی‌توجهی به رفت و آمد و معاشرت فرزندان با دیگران، می‌تواند منجر به بی‌مسئولیتی و بی‌توجهی آن‌ها نسبت به ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی شود. این افراد ممکن است به دام اعتیاد، فساد اخلاقی و سایر آسیب‌های اجتماعی بیفتند.

۲-۵- پیامدهای خانوادگی

۱-۲-۵- اختلافات خانوادگی؛ تبعیض و بی‌عدالتی در میان فرزندان، می‌تواند منجر به ایجاد اختلافات خانوادگی و از بین رفتن صمیمیت و محبت بین اعضای خانواده شود.

۵-۲-۲. نافرمانی فرزندان؛ والدینی که به آموزه‌های تربیتی اسلامی توجه نمی‌کنند، ممکن است با نافرمانی و بی‌احترامی فرزندان خود مواجه شوند.

۵-۲-۳. طلاق؛ در مواردی، عدم توجه به تربیت صحیح فرزندان می‌تواند منجر به بروز اختلافات شدید بین زوجین و در نهایت طلاق شود.

۵-۲-۴. گسست نسلی؛ عدم انتقال ارزش‌های دینی و اخلاقی به نسل جوان، می‌تواند منجر به گسست نسلی و از بین رفتن پیوند بین نسل‌ها شود.

۵-۳. پیامدهای اجتماعی

۵-۳-۱. افزایش آسیب‌های اجتماعی؛ عدم توجه به تربیت صحیح فرزندان، می‌تواند منجر به افزایش آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، فساد اخلاقی، خشونت و جرم و جنایت شود.

۵-۳-۲. ضعف اخلاق در جامعه؛ اگر در جامعه‌ای تربیت صحیح فرزندان نهادینه نشود، به تدریج راه انجام رفتارهای انحرافی باز می‌شود و اخلاق در جامعه رو به ضعف می‌رود.

۵-۳-۳. عدم پیشرفت جامعه؛ جامعه‌ای که افراد آن از نظر اخلاقی و معنوی ضعیف باشند، نمی‌تواند به پیشرفت و توسعه دست یابد.

۵-۳-۴. تهدید امنیت جامعه؛ افزایش آسیب‌های اجتماعی و ضعف اخلاق در جامعه، می‌تواند امنیت جامعه را تهدید کند.^۱

برای جلوگیری از بروز این پیامدهای آسیب‌شناختی، لازم است والدین و مربیان به آموزه‌های تربیتی حضرت زهرا (س) توجه کنند و با الگوگیری از سیره آن حضرت، فرزندان صالح، متخلق به اخلاق و عامل به آموزه‌های دینی تربیت کنند. این امر نیازمند آموزش، آگاهی‌بخشی و تلاش همگانی است. در پایان، لازم است یادآور شد که تربیت فرزندان یک فرایند پیچیده و زمان‌بر است که نیازمند صبر، حوصله و تلاش مستمر است. والدین و مربیان باید با عشق و علاقه به تربیت فرزندان خود بپردازند و از هیچ تلاشی برای شکوفایی استعدادهای آن‌ها دریغ نکنند. با امید به اینکه با پیروی از سیره حضرت فاطمه زهرا (س)، بتوانیم فرزندانی شایسته برای جامعه اسلامی تربیت کنیم.

^۱ - احمدی احمد، اصول و شیوه‌های تربیت در اسلام، ص ۸۱.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی و تبیین آموزه‌های تربیتی استخراج شده از سیره حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) در تربیت فرزندان انجام شد و نشان داد که سیره فاطمی، سرشار از آموزه‌های ارزشمندی است که می‌تواند راهنمای والدین و مربیان در تربیت نسلی صالح، متعهد و سعادتمند باشد. این آموزه‌ها، ابعاد مختلف تربیت را در بر می‌گیرند، از جمله: آموزه‌های تربیتی اخلاقی: تکریم شخصیت فرزند، رعایت عدالت بین فرزندان، و الگو بودن برای آن‌ها، که نقش مهمی در شکل‌گیری عزت نفس و اعتماد به نفس فرزندان ایفا می‌کند. آموزه‌های تربیتی رفتاری: انتخاب نام نیکو، تغذیه با لقمه حلال، و کنترل و مراقبت از فرزندان، که بر سلامت جسمی و روانی فرزندان تاثیر بسزایی دارد. آموزه‌های تربیتی اعتقادی: آموزش معارف الهی و پرورش روحیه عبادت در فرزندان، که باعث تقویت ایمان و ارتباط معنوی آن‌ها با خداوند می‌شود.

به‌طور کلی، این پژوهش نشان می‌دهد که سیره حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) الگویی جامع و کامل برای تربیت فرزندان است و پیروی از این سیره، می‌تواند به تربیت نسلی کمک کند که هم در دنیا سعادتمند باشند و هم در آخرت رستگار شوند.

پیشنهادهای کاربردی: ۱- توسعه و ترویج محتوای آموزشی: تولید و انتشار کتاب‌ها، مقالات، فیلم‌ها و سایر محتوای آموزشی که آموزه‌های تربیتی سیره فاطمی را به زبان ساده و قابل فهم برای والدین و مربیان بیان می‌کنند. ۲- ایجاد مراکز مشاوره تربیتی: تأسیس مراکزی که با بهره‌گیری از متخصصین و مشاورین آگاه به سیره فاطمی، به والدین در زمینه تربیت فرزندان مشاوره و راهنمایی ارائه دهند. ۳- گنجاندن آموزه‌های تربیتی در برنامه‌های درسی: گنجاندن آموزه‌های تربیتی سیره فاطمی در برنامه‌های درسی مدارس و دانشگاه‌ها، با هدف آشنایی نسل جوان با این آموزه‌ها و ترغیب آن‌ها به پیروی از این سیره.

پیشنهادهای پژوهشی: ۱- تحقیقات تطبیقی: انجام تحقیقات تطبیقی بین آموزه‌های تربیتی سیره فاطمی و سایر نظریات تربیتی، با هدف شناسایی نقاط قوت و ضعف هر یک و ارائه یک الگوی تربیتی جامع و کامل. ۲- تحقیقات میدانی: انجام تحقیقات میدانی برای بررسی میزان آگاهی والدین و مربیان از سیره فاطمی و تاثیر این سیره بر تربیت فرزندان. ۳- تحقیقات کیفی: انجام تحقیقات کیفی برای بررسی تجربیات والدین و مربیان که از سیره فاطمی در تربیت فرزندان خود استفاده کرده‌اند. ۴- بررسی چالش‌ها و موانع: بررسی چالش‌ها و موانعی که مانع از پیروی والدین و مربیان از سیره فاطمی در تربیت فرزندان می‌شود، و ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع. امید است این پژوهش، گامی موثر در جهت ترویج و بهره‌گیری از آموزه‌های ارزشمند سیره فاطمی در تربیت نسلی صالح و متعهد باشد.

فهرست منابع و مآخذ

منابع فارسی

۱. احمدی احمد، اصول و شیوه های تربیت در اسلام، اصفهان: دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۹ ه.ش.
۲. بابا زاده، علی اکبر، سیری در سیره حضرت زهرا، قم: مرکز هاجر، ۱۳۸۹ ه.ش.
۳. حسین زاده، علی، سیره تربیتی پیامبر سلام الله علیها و اهل بیت علیه السلام، قم: بی نا، ۱۳۹۵ ه.ش.
۴. خاتمی، سید احمد، سیره فاطمی، تهران: مسیریاب، ۱۳۹۳ ه.ش.
۵. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۲ ه.ش.
۶. زهیری، حسین، آثار لقمه حلال و حرام، تهران: جنگل، ۱۳۹۴ ه.ش.
۷. هاشمی شاهرودی، محمود، فرهنگ فقه، قم: مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، ۱۳۸۲ ه.ش.
۸. عمید، حسن، فرهنگنامه، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۵ ه.ش.
۹. محرابی، مژگان، رعایت حقوق فرزندان، تهران: پر، ۱۳۹۲ ه.ش.
۱۰. محمدی، علی، کنترل فرزند، تهران: بی نا، ۱۴۰۰ ه.ش.
۱۱. مطهری، مرتضی، سیری در سیره نبوی، تهران: صدرا، ۱۳۸۳ ه.ش.
۱۲. مهری نژاد، ابو القاسم، پریسا اصغری نژاد، تربیت از دیدگاه معصومین (ع) و قرآن کریم، تهران: آوای نور، ۱۳۹۴ ه.ش.
۱۳. وزیری، مجید، حقوق متقابل فرزند در اسلام، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۴ ه.ش.

منابع عربی

۱۴. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غررالحکم ودررالحکم، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ ه.ش.
۱۵. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بیروت: دارالحیاه، ۱۴۱۲ ه.ق.
۱۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، تهران: آرس، ۱۳۹۶ ه.ش.
۱۷. طباطبایی حکیم، محمدتقی، الاصول العامة للفقه المقارن، تهران: المعاونة الثقافية، ۱۴۳۱ ه.ق.
۱۸. طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۸ ه.ش.
۱۹. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، قم: مؤسسه دار الهجره، ۱۴۰۹ ه.ق.

۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، بیروت: بی نا، ۱۴۲۱ ه.ق.

۲۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران: دارالهجره، ۱۳۸۶ ه. ش.

مقالات

۲۲. پردل، هادی، "اثر بخشی نظارت والدین بر میزان خطر پذیری نوجوانان"، سومین

همایش ملی سلامت روان و تندرستی، ۱۳۹۳ ه. ش، شماره ۱۷.

۲۳. مقدم، محمدرضا، "روش الگوی تربیت در اسلام"، مجله معرفت، ۱۳۸۲ ه. ش، شماره ۶۹.